

Agnieszka Becla, Stanisław Czaja

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

WYBRANE ASPEKTY ROZWOJU NOWEJ GEOGRAFII EKONOMICZNEJ A KSZTAŁTOWANIE NOWEGO PARADYGMATU EKONOMII I GEOGRAFII SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ

Streszczenie: W artykule przedstawiono wybrane przemiany w geografii społeczno-ekonomicznej oraz ich związki z ekonomią. Dokonano porównania metod badawczych obu dyscyplin nauki. Przedstawiono również pewne elementy nowych rodzajów podejścia nazywanych nową geografiami ekonomiczną, geografiami czasu oraz nową geografiami przemysłową w kontekście zmian paradygmatu nauki ekonomii i geografii społeczno-ekonomicznej.

Słowa kluczowe: nowa geografia ekonomiczna, geografia ekonomiczna, ekonomiczna teoria lokalizacji, nowa geografia przemysłowa.

1. Wstęp

Geografia zrodziła się jako efekt eksploracyjnych doświadczeń człowieka i pozwalała mu orientować się w otaczającej go przestrzeni. Naturalna ruchliwość ludzi była związana zarówno z tym, co nazywane jest „ciekawością świata”, a co uznaje się za cechę ludzkiego bytowania i mózgu, jak i z faktem konieczności zaspokajania potrzeb w określonej przestrzeni i czasie, czy, jak się to określa współcześnie, czasoprzestrzeni. Dla człowieka pierwotnego było nią środowisko przyrodnicze, dla człowieka współczesnej cywilizacji jest to przestrzeń społeczno-ekonomiczna jego aktywności. Jej identyfikacja oznaczała narodziny geografii, a w jej ramach geografii społeczno-ekonomicznej, w ramach której wyeksponowano nowe kierunki identyfikacji obiektów badań i interpretacji procesów (zjawisk) z nimi związanymi (tab. 1). Jak zauważa R. Domański: „W drugą połowę XX wieku geografia weszła jako nauka opisowa, której główne zadanie polega na dostarczaniu uporządkowanego opisu zmiennego charakteru powierzchni ziemi”¹. I ta „optyka” analityczno-deskrypcyjna okazała się dalece niewystarczająca, z kilku co najmniej powodów. Po pierwsze, był to opis bez analizy przyczyn takiego stanu rzeczy. Po drugie, było to podejście sta-

¹ R. Domański, *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Poznań 2000, s. 10.

tyczne, nie pozwalające na opis zmian. Po trzecie, nie pozwalało dokonywać poprawnej predykcji kierunków przyszłego rozwoju zmian, nawet w postaci tworzonych podstaw programowania pożądanych kierunków kształtowania przestrzennego rozmieszczenia zasobów, obiektów czy procesów. Zupełnie nieużyteczny pozostawał w tych warunkach czwarty wymiar – czas.

Tabela 1. Charakterystyka struktury geografii społeczno-ekonomicznej

Kierunek (proponowana nazwa dyscypliny)	Charakterystyka
Regionalny (ekonomika regionalna)	opis zmienności ziemi na podstawie uogólnienia wyodrębnionych zwartych jednostek terytorialnych o jednorodnym charakterze (regionów)
Ekologiczny (ekologia gospodarcza)	analiza wzajemnych oddziaływań środowiska przyrodniczego i społeczeństwa, w tym jego gospodarki
Przestrzenny (gospodarka przestrzenna)	badanie przestrzennych struktur i procesów oraz ich wzajemnych relacji statycznych (równowagowych) i dynamicznych (wzrost czy rozwój, a zatem ich czasoprzestrzennej ewolucji)

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury.

W ostatnich pięciu dekadach wszystkie części składowe współczesnej geografii, w tym zwłaszcza geografia społeczno-ekonomiczna, przeszły poważne przeobrażenia metodologiczne i teoriopoznawcze, związane ze stosowaniem obcych i rozwijaniem własnych modeli teoretyczno-matematycznych. Zmiana ta jest na tyle istotna, że w literaturze mówi się wręcz o nowym paradygmacie geografii. „Przejście od faktografii do badania złożonych struktur i procesów podniosło walor poznawczy twierdzeń geograficznych. Teoretyczne konstrukcje i analizy wykonane za pomocą aparatury matematycznej nadały wymierność wynikom badawczym, uczyniły je dowodnymi. Geografia wnosi teraz więcej wartościowych elementów do zasobów wiedzy ludzkiej. Dzięki temu wzrósł jej prestiż naukowy i rozszerzyły się możliwości praktycznego zastosowania”². Nowy paradygmat zarówno wzbudza akceptację, jak i wywołuje krytykę, zwłaszcza ze strony przedstawicieli tzw. geografii radykalnej³. W każdym jednak przypadku pobudza geografę do dalszego rozwoju. Przyczyniają się do tego przedstawiciele zarówno geografii, jak i ekonomii⁴.

Geografowie i ekonomiści dość wcześnie znaleźli wspólne problemy badawcze. Dotyczyły one opisu przestrzeni geograficzno-ekonomicznej oraz identyfikacji przyczyn takiego jej ukształtowania, z jakim spotykamy się w określonych przypadkach. Nie oznacza to, że obie dyscypliny, zaliczane skądinąd do nauk społecznych (ekono-

² Tamże, s. 11.

³ Geografia radykalna oznacza podejście eksponujące społeczne aspekty funkcjonowania człowieka i ich rozmieszczenie w przestrzeni. Przykładem pracy tego typu jest książka G. Węclawowicza, *Przestrzeń i społeczeństwo współczesnej Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

⁴ Dowodem na to jest przyznanie Nagrody Nobla w dziedzinie nauk ekonomicznych w roku 2008 współtwórcy nowej geografii ekonomicznej P. Krugmanowi.

mia w całości, geografia w znacznej części), współdziałały ze sobą. Wręcz przeciwnie, więcej można spotkać w historii wzajemnych kontaktów rywalizacji niż współpracy. W efekcie obie dyscypliny nauki mają znaczne problemy z wyjaśnieniem wielu procesów oraz zjawisk i odpowiedziami na zasadnicze w nauce pytania.

Celem niniejszego artykułu będzie próba krótkiego opisu tych problemów w kontekście rozwoju tzw. nowej geografii ekonomicznej⁵ i zastanowienie się nad niektórymi konsekwencjami wykorzystania jej dorobku do prowadzenia badań determinant rozwoju społeczno-ekonomicznego. Opracowanie jest wstępną próbą zmierzenia się z wyzwaniem stojącym przed analizami przebiegu procesów społeczno-ekonomicznych w przestrzeni z punktu widzenia teorii ekonomii i możliwości wykorzystania w tych analizach dorobku współczesnej geografii ekonomicznej, a zwłaszcza wpływu tych zmian na paradygmaty nauki ekonomii i geografii.

2. Problematyka gospodarowania w przestrzeni w teorii ekonomii

Problematyka przestrzenna pojawiła się w teorii ekonomii w merkantyлизmie, w postaci zainteresowania zasobami Ziemi i innymi przestrzennymi elementami środowiska przyrodniczego, które ówczesnie były traktowane jako elementy bogactwa narodowego. Uwagi takie znaleźć można u P. de Boisguilleberta czy J. Steuerta. Prekursor ekonomii klasycznej W. Petty wypracował system ewidencji zasobów ekonomicznych, w tym związanych z przestrzenią, oraz zwrócił uwagę na rentę gruntową. R. Cantillon w swoim *Traktacie o handlu* wypracował podstawy ruralistyki – nauki o terenach wiejskich. Te prekursorskie prace pozwoliły na wypracowanie podstaw ekonomicznej teorii lokalizacji⁶. Powstały one w XIX i na początku XX w. w ramach szkoły historycznej, w postaci trzech następujących nurtów:

1) analizy wpływu renty gruntowej na sposoby wykorzystania ziemi (badania J. von Thünera z 1826 r.),

2) badań optymalnej lokalizacji zakładu przemysłowego (analizy W. Launhardta z 1872 r. i A. Webera z 1909 r.),

3) badań funkcji miejsca centralnego (badania W. Christallera z 1933 r. i A. Löschera z 1940 r.)⁷.

Pierwszy model był użyteczny do badania przyczyn lokalizacji produkcji rolnej wokół odizolowanego rynku zbytu działającego w warunkach konkurencji. Pozwoliło to znaleźć neoklasyczną interpretację tego modelu ze względu na wykorzystanie w nim takich elementów, jak: równowaga, jednoczesne określanie cen dóbr i czynników produkcji, a także znajdowanie rozwiązań efektywnych (optymalnych) eko-

⁵ Nad zakresem tego pojęcia zastanawiał się współtwórca nowej geografii ekonomicznej P. Krugman. Por. P. Krugman, *What's new about the New Economic Geography?*, „Oxford Review of Economic Policy” 1998, no. 14.

⁶ Por. S. Czaja, *Elementy teorii ekonomicznej Richarda Cantillon*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 402, AE, Wrocław 1988, s. 109-137.

⁷ Por. M. Błaug, *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, rozdz. 14.

nomicznie za pomocą mechanizmu cenowego. Model J. von Thünera stosuje się dość często w ramach ekonomiki miasta, badającej funkcjonowanie centrów miejskich. Tego typu modele mają jedną zasadniczą wadę – opisując sytuację, nie wyjaśniają jej przyczyn.

Drugi nurt, szukający optymalnych lokalizacji, nie odzwierciedlił się zbyt wyraźnie we współczesnej ekonomii, ze względu na mało precyzyjne mikroekonomiczne podstawy decyzji lokalizacyjnych. Nie udało się ich wypracować do chwili obecnej. Pewne nadzieje w tym zakresie związane są właśnie z dorobkiem nowej geografii ekonomicznej P. Krugmana oraz tzw. geografii czasu⁸. Dynamiczne podejście w geografii społeczno-ekonomicznej eksponuje badanie procesów w czasoprzestrzeni. Dotyczy to zwłaszcza ścieżek wzrostu (ewolucji) różnych procesów, biegunów i barier wzrostu, dyfuzji (upowszechniania) innowacji, geografii czasu, czyli analizy dziennych i życiowych szlaków człowieka, cykli życiowych produktów, dynamiki miast i urbanizacji wsi, adaptatywności regionów, nierówności ich rozwoju, peryferyjności czy problemowości.

Badania W. Christallera⁹ i A. Lösch¹⁰ zastosowano w praktyce planowania przestrzennego. W. Christaller stworzył koncepcję hierarchicznej struktury miejsc centralnych, A. Lösch zaś dostrzegł związki między zadaniami minimalizacyjnymi (np. minimalizacją kosztów transportu) a kształtem struktur przestrzennych.

Ekonomia neoklasyczna stworzyła podstawy ekonomii miejskiej i regionalnej, w ramach których za pomocą sformalizowanych modeli przedstawia się przestrzenne rozmieszczenie działalności gospodarczej¹¹. Zjawisko to traktuje się jako efekt działania różnych sił koncentrujących i rozpraszających. Modele te pozwalają także na wykorzystanie pojęcia efektów zewnętrznych do tłumaczenia koncentracji działalności gospodarczej w danej przestrzeni. Technologiczne i cenowe efekty zewnętrzne, zidentyfikowane w ekonomii dobrobytu, pozwoliły na nową interpretację przyczyn przestrzennej koncentracji działalności gospodarczej. Nie wychodziła ona jednak poza neoklasyczne ramy doskonałej konkurencji i maksymalizowania indywidualnych funkcji celu (użyteczności i/lub zysku). Z tego powodu podejście to, pomimo zaufania, jakim obdarzyli je zwolennicy czysto dedukcyjnej ekonomii, nie było dostatecznie często wykorzystywane przez zwolenników pragmatycznego traktowania ekonomicznej teorii lokalizacji i zupełnie niezrozumiałe wśród przedstawicieli geografii ekonomicznej. To niezrozumienie ma również głębsze podłoże¹².

⁸ Pojęcie geografii czasu wiąże się z pracami szwedzkiej szkoły geografii stworzonej przez T. Hägerstranda, a rozwiniętej m.in. przez J. Andersona, B. Holly'ego, T. Carlsteina, D. Parkesa i N. Thrifta. Por. *Geografia czasu*, red. G. Węclawowicz, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej” 1983, z. 1.

⁹ Por. W. Christaller, *Osrodki centralne w południowych Niemczech*, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej” 1963, z. 1, s. 1-72.

¹⁰ Por. A. Lösch, *Gospodarka przestrzenna. Teoria lokalizacji*, PWE, Warszawa 1961.

¹¹ Por. W. Isard, *Metody analizy regionalnej*, PWN, Warszawa 1965.

¹² Więcej o problemach metodologicznych geografii ekonomicznej można znaleźć w pracach Z. Chojnickiego i K. Dziewońskiego. Por. Z. Chojnicki, *Założenia i perspektywy rozwoju geografii ekonomicznej*, „Przegląd Geograficzny” 1973, t. 45 z. 1, s. 3-25.

3. Główne punkty sporu geografii i ekonomii

Nieporozumienia pojawiające się między przedstawicielami ekonomicznej teorii lokalizacji i zwolennikami wykorzystania teorii ekonomii do opisu procesów gospodarczo-społecznych zachodzących w przestrzeni i czasie a reprezentantami różnych odmian geografii ekonomicznej związane są z kilkoma istotnymi zagadnieniami. Po pierwsze, pomimo że obie dyscypliny zaliczyć można do szeroko rozumianych nauk społecznych, mają one dalece odmienne podejścia metodologiczne. Teoria ekonomii dostarcza analizom ekonomicznym dość homogenicznego, opartego na wnioskowaniu dedukcyjnym i idealizacyjnym modelowaniu, podejścia metodologiczno-badawczego. Pozwala to zwrócić uwagę na logiczną koherentność i poprawność poszczególnych modeli i poddać je weryfikacji czy, przy bardziej rygorystycznym podejściu, fałsyfikacji empirycznej.

Metody stosowane w geografii ekonomicznej są bardziej zróżnicowane i eklektyczne. Pomimo prób wykorzystania modelowania dedukcyjnego i formalnego języka opisu nie odeszły one zasadniczo od wnioskowania indukcyjnego. Więcej jest ponadto w geografii ekonomicznej opisu, nawet poszczególnych przypadków, bez identyfikacji bardziej ogólnych reguł (praw) determinujących taki stan procesów. Czystość metodologiczna podejścia ekonomicznego uznawana jest w geografii za sprzeniewierzenie się poprawności opisu rzeczywistości i użyteczności praktycznej. Jest to nieporozumienie. W analizach ekonomicznych nie tworzy się modeli, dla których *a priori* zakłada się znikomą użyteczność praktyczną. Najczęściej modelom takim próbuje się przypisać trojakiemu rodzajowi walory: poznawczo-wyjaśniające, predykcyjne oraz decyzyjne¹³.

W pierwszym przypadku trochę silniej niż w geografii ekonomicznej eksponuje się wyjaśnianie kosztem deskrypcji. Na to pozwala dominacja wnioskowania dedukcyjnego nad indukcyjnym. Ignorowanie znaczenia deskrypcji na początkowym etapie badań wiąże się także z tym, że modele ekonomiczne poddawane są rozwiniętej weryfikacji (fałsyfikacji). Od modeli i metod wykorzystywanych w geografii ekonomicznej nie oczekuje się również tak daleko idących „predyspozycji” predykcyjnych, jak od modeli ekonomicznych. W tym ostatnim przypadku zdolność do predykcji łączy się z dostatecznie poprawnym rozpoznaniem związków przyczynowo-skutkowych. Im lepiej są one zidentyfikowane, tym wyższa jest użyteczność modelu do predykcji i wykorzystania w procesach podejmowania decyzji. A to warunkuje jego walory użyteczne.

Nie można również podejmować prób „uzasadniania” wyższości jednego czy drugiego podejścia. Jest to niepoprawne, ponieważ przed geografiami ekonomiczną i ekonomicznymi interpretacjami przebiegu procesów gospodarczo-społecznych w przestrzeni stawiane są zupełnie odmienne cele. Można byłoby nawet spróbować sformułować spostrzeżenie, że są one lub być mogą w dużym zakresie komplemen-

¹³ Por. A. Becla, A. Zielińska, *Elementy statystyki i metod ilościowych*, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 2003, rozdz. 9.

tarne. A to może stanowić dobry punkt wyjścia do stworzenia teoretycznych i aplikacyjnych podstaw opisu oraz badania przyczyn przebiegu przestrzennego procesów społeczno-ekonomicznych. Pewnym krokiem w tym kierunku jest nowa geografia ekonomiczna.

4. Charakterystyka nowej geografii ekonomicznej

Nowa geografia ekonomiczna zapoczątkowana została w końcu lat 80. i na początku 90. XX w. pracami, wśród których szczególną rolę odegrały analizy P. Krugmana¹⁴. Podejście to próbowano nazwać ekonomią geograficzną, ale powszechne uznanie uzyskała druga nazwa – nowa geografia ekonomiczna. Jej cechą charakterystyczną jest próba objaśnienia przestrzennej struktury gospodarki za pomocą modeli ekonomicznych uwzględniających rosnące przychody i niedoskonałą konkurencyjność rynków. Nadało to spojrzeniu „przestrzennemu” nowy wymiar uwzględniający realne cechy współczesnych rozwiniętych gospodarek. Przepływy dóbr o podobnych udziałach czynników produkcji mogą być związane z rosnącymi korzyściami skali i specjalizację produkcji. Istnieje szansa, jak zauważa R. Findlay¹⁵, na powstanie teorii lokalizacji łączącej problem względnego wyposażenia w zasoby i handel międzynarodowy w warunkach rosnących przychodów. Do tej pory udało się powiązać poprzez zasadę zmienności (*tradeoff*) rosnące przychody i koszty transportu. Użyteczne okazały się modele polipolu i heterogenicznego oligopolu, zwłaszcza ze względu na zróżnicowanie produktów oraz istnienie nisz monopolistycznych. Do modelowania funkcjonowania takich rynków wykorzystuje się funkcję produkcji typu CES¹⁶. Wykorzystanie założenia rynków niedoskonałej konkurencji pozwala analizować stronę popytową i podażową.

Badania geografii społeczno-ekonomicznej pokazują duże zróżnicowanie przestrzenne takich ekonomicznych zjawisk i parametrów, jak: popyt i podaż, ceny, koszty produkcji, a także korzyści skali i aglomeracji czy transportu. To bardzo istotny wniosek dla odrzucenia założeń modelu doskonałej konkurencji i przejścia do bardziej realistycznych modeli konkurencji niedoskonałej (tab. 2).

P. Krugman zweryfikował konsekwencje dwóch założeń: (1) że zróżnicowane koszty transportu oraz przychody tworzą odmienną logikę tworzenia aglomeracji, ponieważ przy założeniu *ceteris paribus* oferenci i nabywcy będą się przestrzennie lokalizować blisko siebie (dośrodkowa siła aglomeracji) oraz (2) że ograniczona mobilność pewnych zasobów ekonomicznych (np. wielu elementów środowiska przyrodniczego) działa jak odśrodkowa siła dla aglomeracji. Obie powyższe sytuacje są rezygnacją z dwóch fundamentalnych założeń modelu doskonałej konkurencji – braku istnienia kosztów transakcyjnych i doskonałej mobilności czynników

¹⁴ P. Krugman, *Geography and Trade*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1991.

¹⁵ Por. R. Findlay, *Factor Proportion, Trade and Growth*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1995.

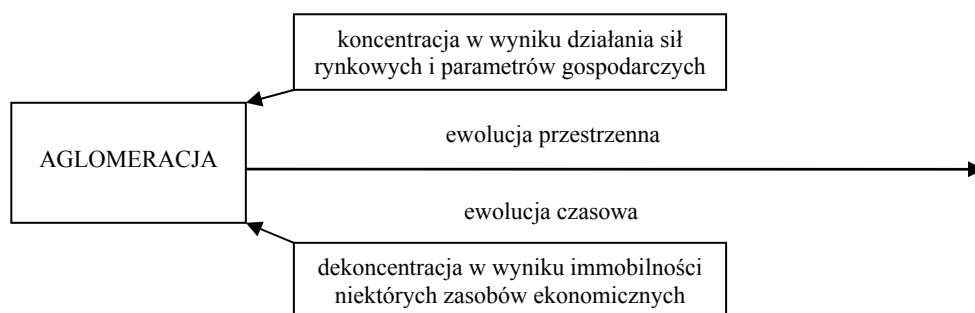
¹⁶ Funkcji CES, oprócz funkcji produkcji typu Cobb-Douglassa, dotyczą najobszerniejsza literatura i zakres wykorzystania. Jej formalna konstrukcja okazała się użyteczna w analizach przestrzennych.

Tabela 2. Etapy i determinanty procesu koncentracji i dekoncentracji przestrzennej w warunkach niedoskonałej konkurencji

Strona popytowa	Strona podażowa
Duża liczba konsumentów przyciąga firmy (pojemny rynek), ale duża liczba firm zniechęca nowe podmioty (silna konkurencja). Gospodarstwa domowe przyciąga złożona (rodzajowa) oferta dóbr, ale zniechęca natłok innych gospodarstw (wysoka renta gruntowa).	Duża liczba (różnorodność) usług produkcyjnych powoduje koncentrację przestrzenną. Rośnie produktywność sektora dóbr finalnych i rosną płace w obu sektorach (dóbr finalnych i pośrednich). Duża liczba firm usługowych wywołuje efekt rozszerzenia przestrzeni i wzrostu rent gruntowych oraz kosztów transportu, co zamyka ekspansję przestrzenną.

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury.

produkcji. Jest to istotne przybliżenie analizy do rzeczywistych warunków spotykanych w gospodarce. Modele oparte na idei sił dośrodkowych i odśrodkowych mają istotny wpływ na sposoby wyjaśniania kształtowania się wielu procesów i zjawisk społeczno-ekonomicznych, takich jak tworzenie się struktur w gospodarce, spontaniczne pojawianie się hierarchii miast czy dynamika cyklu produktowego w handlu międzynarodowym (rys. 1).

Rys. 1. Siły kształtujące ewolucję czasoprzestrzenną aglomeracji według P. Krugmana

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P. Krugman, *Geography...*

Z formalnego punktu widzenia nie jest łatwo stworzyć modele, które jednocześnie obejmowałyby wzrastające przychody skali, niedoskonałości mechanizmu konkurencji, zróżnicowane koszty transportu i mobilność czynników produkcji (zasobów ekonomicznych). Ważną, inspirującą rolę w ich poszukiwaniu odegrał model A. Dixita i J. Stiglitz¹⁷, a zwłaszcza sugestie dotyczące przejścia od statycznej równowagi krótkookresowej do analizy dynamicznej oraz dotyczące związków między mikro- i makroskalą gospodarowania.

¹⁷ Por. A. Dixit, J. Stiglitz, *Monopolistic competition and optimum product diversity*, „American Economic Review” 1977, vol. 67, s. 297-308.

Powstaje w tym momencie pytanie – na ile nowa geografia ekonomiczna jest powiązania z teorią rozwoju społeczno-gospodarczego? Zdaniem jej „ekonomizujących” przedstawicieli jest to zupełnie nowa teoria lokalizacji. Geografowie natomiast przywołują znane od ponad 50 lat koncepcje P. Rosensteina-Rodana („wielkie pchnięcie”), F. Perroux („bieguny wzrostu”), G. Myrdala („kumulatywne uwarunkowania”) czy A. Hirschmana („powiązania popytowo-podażowe”), podkreślając podobieństwa tych koncepcji¹⁸. Uwzględnienie aspektów przestrzennych pozwoliło wykazać istnienie wielu rodzajów równowagi w zakresie wyboru lokalizacji działalności oraz tworzenia się struktur przestrzennych (przestrzenie symetrycznych). Ewolucja czasoprzestrzenna struktur i procesów nabiera charakteru samoorganizującego się. Dotyczy to poziomu zarówno aglomeracji, jak i regionu¹⁹. Samoorganizacja przybliżyła studia z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej do teorii termodynamiki nieliniowej i teorii chaosu²⁰. Homeostaza czasoprzestrzenna przypominająca chaotyczny atraktor zakłócana jest impulsami związanymi z innowacjami technicznymi i społecznymi, zróżnicowaniem kulturowym regionów i wpływem środowiska przyrodniczego w formie przestrzennych interakcji i efektów mnożnikowych, czemu dodatkowo sprzyjają procesy globalizacji (znoszące międzynarodowe bariery). Impulsy zakłócające, kumulatywne uwarunkowania oraz przestrzenne interakcje umożliwiają przechodzenie do analizy dynamicznej, zwłaszcza z wykorzystaniem pojęć entropii i dyfuzji (jako wyznaczników zmian systematycznych) oraz katastrof czy punktów bifurkacji (jako wyznaczników zmian nieciągłych).

Wpływ dorobku metodologicznego fizyki (np. termodynamiki nieliniowej), biologii i teorii chaosu na badania prowadzone w ramach geografii nie jest czymś zaskakującym, chociaż określone spory i dyskusje będą zawsze wywoływać próby łączenia tej weryfikowalnej eksperymentalnie metodyki badawczo-poznawczej z modelowo-teoretycznymi koncepcjami teorii rozwoju ekonomicznego. Jednocześnie „fizykalizacja” ekonomii generuje oczekiwania związane z nowym paradygmatem tej nauki, opartym na dynamicznym, ewolucyjnym traktowaniu zjawisk i procesów ekonomicznych. Ewolucyjna teoria rozwoju, analizy entropijno-energetyczne w teorii ekonomii, a także studia przestrzennego czy czasoprzestrzennego kształtowania się procesów w geografii społeczno-ekonomicznej wzmacniają te przekształcenia. Widać to nawet w głównym nurcie współczesnej ekonomii – ekonomii neoklasycznej – chociaż ta ostatnia próbuje „bronić” swojego tradycyjnego paradygmatu. W przypadku styku ekonomii i geografii społeczno-ekonomicznej widać to w nowej geografii przemysłowej (tab. 3).

¹⁸ Por. K. Kuciński, *Geografia ekonomiczna. Zarys teoretyczny*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 1997.

¹⁹ Por. R. Domański, *Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

²⁰ Por. S. Czaja, *Teoriopoznawcze i metodologiczne konsekwencje wprowadzenia prawa entropii do teorii ekonomii*, AE, Wrocław 1997.

Tabela 3. Podstawowe różnice między nową geografią ekonomiczną a nową geografią przemysłową

Kryterium	Nowa geografia ekonomiczna	Nowa geografia przemysłowa
Formy koncentracji działalności gospodarczej	lokalne skupiska działalności związane z kosztami transportu i efektami zewnętrznymi	tradycyjne dzielnice przemysłowe i dzielnice wysokich technologii, centra finansowe związane z pionową dezintegracją produkcji i kosztami transakcyjnymi
Struktura rynku i poziom konkurencji	niedoskonała konkurencja typu polipolistycznego i oligopolistycznego, korzyści skali	konkurencja zbliżona do doskonałej, elastyczna specjalizacja, korzyści zakresu
Efekty zewnętrzne technologiczne i cenowe	występują i mają charakter endogeniczny	występują i mają charakter egzogeniczny
Czynniki społeczne i kulturowe	trudne do sformalizowania i drugorzędne	podstawowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury.

Nowa geografia przemysłowa zajmuje się przyczynami powstawania dzielnic przemysłowych oraz klastrów. Wykorzystuje w tym celu aparat pojęciowy i modelowo-metodologiczne podejście ekonomii neoklasycznej i neoklasycznej teorii lokalizacji. Analizuje takie zjawiska, jak pionowa dezintegracja produkcji i zarządzania czy sposoby redukcji kosztów transakcyjnych. Wprowadzone w ramach analiz modyfikacje pozwalają nowej geografii przemysłowej powrócić do modelu quasi-doskonałej konkurencji, „wyrzucając” poza obręb mechanizmu rynkowego technologiczne i cenowe efekty zewnętrzne. Nowa geografia przemysłowa nie jest jednak wiernym powrotem do tradycji ortodoksji neoklasycznej, o czym świadczy fakt uwzględniania w analizach czynników społecznych i kulturowych (por. tab. 3). W efekcie tego typu analiz i wykorzystanych modeli można skuteczniej (precyzyjniej) wyjaśnić problem wpływu zasobów kapitału społecznego i kapitału ludzkiego na tworzenie się nowych struktur przestrzenno-ekonomicznych (np. klastrów).

5. Zakończenie

Ten „powrót” do ekonomii neoklasycznej jest akceptowany przez zwolenników tej tradycji, ale odrzucany przez przeciwników, np. przedstawicieli nowej geografii ekonomicznej czy bardziej radykalnych odłamów geografii społeczno-ekonomicznej. Koronnym argumentem w dyskusjach są sukcesy tych nieortodoksyjnych ujęć w zakresie empirycznego sprawdzenia, jakie czynniki decydowały o lokalizacji działalności przedsiębiorstw międzynarodowych w skali regionalnej²¹.

²¹ Ciekawe są np. wyniki zastosowania modeli nowej geografii ekonomicznej do analizy przyczyn i skutków lokalizacji spółek z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce. Por. A. Cieślak, *Geografia inwestycji zagranicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.

Sukcesy poznawcze pozwalają na sformułowanie tez i twierdzeń użytecznych dla polityki i planowania przestrzennego oraz badania wpływu decyzji gospodarczych, społecznych czy politycznych na procesy lokalizacji i przestrzennej ewolucji form działalności, aglomeracji czy regionów²². To kolejny argument przemawiający za poprawnością poznawczo-metodologiczną nowej geografii ekonomicznej i innych mniej ortodoksyjnych podejść współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej. Argumenty te, oprócz innych, przemawiają również za potrzebą bardziej intensywnych prac w kierunku stworzenia nowego paradygmatu teorii ekonomii, szerzej włączającego ujęcia realne (fizyczno-energetyczno-informacyjne) procesów i zjawisk społeczno-ekonomiczno-ekologicznych.

Literatura

- Becla A., Zielińska A., *Elementy statystyki i metod ilościowych*, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 2003.
- Blaug M., *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Chojnicki Z., *Założenia i perspektywy rozwoju geografii ekonomicznej*, „Przegląd Geograficzny” 1973, t. 45, z. 1, s. 3-25.
- Christaller W., *Osrodki centralne w południowych Niemczech*, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej” 1963, z. 1, s. 1-72.
- Cieślak A., *Geografia inwestycji zagranicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
- Czaja S., *Elementy teorii ekonomicznej Richarda Cantillona*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 402, AE, Wrocław 1988, s. 109-137
- Czaja S., *Teoriopoznawcze i metodologiczne konsekwencje wprowadzenia prawa entropii do teorii ekonomii*, AE, Wrocław 1997.
- Dixit A., Stiglitz J., *Monopolistic competition and optimum product diversity*, „American Economic Review” 1977, vol. 67, s. 297-308.
- Domański R., *Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Domański R., *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Poznań 2000.
- Findlay R., *Factor Proportion, Trade and Growth*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1995.
- Gaczek W., *Zarządzanie w gospodarce przestrzennej*, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz–Poznań 2003.
- Geografia czasu*, red. G. Węclawowicz, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej” 1983, z. 1.
- Isard W., *Metody analizy regionalnej*, PWN, Warszawa 1965.
- Krugman P., *Geography and Trade*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1991.
- Krugman P., *What's new about the New Economic Geography?*, „Oxford Review of Economic Policy” 1998, no. 14.
- Kuciński K., *Geografia ekonomiczna. Zarys teoretyczny*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 1997.
- Lösch A., *Gospodarka przestrzenna. Teoria lokalizacji*, PWE, Warszawa 1961.
- Węclawowicz G., *Przestrzeń i społeczeństwo współczesnej Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

²² Więcej na ten temat: W. Gaczek, *Zarządzanie w gospodarce przestrzennej*, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz–Poznań 2003.

SOME CHOSEN ASPECTS OF DEVELOPING NEW ECONOMIC GEOGRAPHY AND FORMING A NEW PARADIGM OF ECONOMICS AND SOCIO-ECONOMIC GEOGRAPHY

Summary: In the article some chosen transformations in the socio-economic geography and their correlation with economic theory have been presented. A comparison of research methods in both disciplines has been made. The authors have presented some elements of a new research approach which is called New Economic Geography, Time Geography and New Industrial Geography, in the context of changes of the paradigm of economic and socio-economic geography.